

MAGYAR ŐSTÖRTÉNET 2.

Magyarok a honfoglalás korában

Szerkesztette:
SUDÁR BALÁZS

HELIKON

A korai magyar államiságról

Nép és állam

Régtől fogva megfigyelhető, hogy többféle erő fog össze embercsoportokat. Ezek az erők nem kizárják, hanem kiegészítik egymást (egy családhoz, városhoz, néphez, államhoz, illetve vallási közösséghez való tartozás), és többféle identitást adnak. A korai múlthoz kapcsolódóan a forrásadottságok szeszélye miatt könnyen összetéveszthető a két alapvető közösségi létforma, az állam és a nép (*etnosz*). A nép egy saját jelrendszert – pl. nyelv, viselet, szokások – és elnevezést alkalmazó közösség, amelynek önálló eredetmítosza van, s tagjait az összetartozás pozitív érzése hatja át. Az állam egy politikai képződmény: meghatározott terület lakossága felett érvényesülő tartós, intézményes és mástól független főhatalom.

Az állam formálta lakosságát néppé, vagy a népi összetartozás volt az államalakulás motorja? Avagy más tényezőkkel is számolnunk kell? Ismerve a történelem változatosságát, aligha létezik egy mindenné jó képlet. Esetünket tekintve mégsem reménytelen a válaszadás, ha figyelembe vesszük, hogy a magyar az egyedüli, ma is létező európai nép, amelynek nemcsak első állami megszerveződése, hanem etnogenezise is a sztyeppe kultúrkörben zajlott le, és amely ezzel a keleti örökséggel a középkori „Nyugat” szellemi-politikai világába integrálódott, s fejezte ki azon belül saját állami és etnikai ismérveit.

Állam – a szó és amit jelöl

„Állam” szavunk viszonylag fiatal. Alapja, a latin „status” az ókorban nem magára az önálló politikai szervezetre, hanem az adott

PÁLOSI MIHÁLY: A HÉT VEZÉR (2000). MÉLYKÚT.
FOTÓ: HÁRSCH FERENC

FRECH OTTÓ:
A HÉT VEZÉR. (1998)
BUDAPEST.
FOTÓ: HÁRSCH FERENC

politikai szervezet, a *res publica* állapotára utalt (*status rei publicae*). Később jelzőként népnemekhez járult (*status Romanus*), majd a kormányzatot kezdte jelenteni. Ez a latin szó a nyelvújítás idején érett meg arra, hogy magyar változata szülessék. Barczafalvi Szabó Dávidnál tűnt fel 1786-ban mint álladalom; Fogarasi János 1836-ban használja elsőként az állam változatot, amely aztán széles körben elterjedt. Noha e szó újabb keletű, mint az általa jelölt politikai képződmény, ám emiatt nem indokolt elvetni, hiszen sokszor utólag alkotott szavakkal fejezünk ki korábbi tudattartalmakat (például a középkori ember sem tartotta magát középkorinak.)

Az igazi kérdés abban áll, hogy az „állam” szóval jelölt jelenség létezett-e a múltban? Erre igennel felelhetünk, ezért e fogalom történelmi távlatokra is alkalmazható. A jogtudós Georg Jellinek szerint: „Az állam a földfelszín elhatárolt területén letelepedett, legfőbb hatalommal rendelkező, és az által egységgé összefogott emberi sokaság.”

A tudományok közül több is foglalkozik az államalakulás általános kérdésével. Walter Garrison Runciman történelmi szociológus úgy látja, hogy az államtalanságból négy feltétel teljesülése révén lehet az államiság szintjére emelkedni: 1. különüljenek el a kormányzati feladatkörök; 2. történjék meg a hatalom központosítása; 3. legyen

FRECH OTTÓ:
A HÉT VEZÉR – HUBA.
(1998) BUDAPEST.
FOTÓ: HÁRSCH FERENC

tartós az így kialakult szerkezet; 4. az uralmat gyakorlók és a kormányzottak közötti kapcsolat ne vérségi alapokon nyugodjék. A középkortudós Hóman Bálint szerint „az állam mindig hatalmi célokra jön létre, és ezért fogalma sohasem nélkülözi a nyers erő, a katonai hatalom elemeit. Első megjelenésében minden állam katonai jellegű alakulat, amihez képest első szükségletei is hadi szükségletek”.

Az európai történelemben a két ellentétes elv alapján működő változat, a városállam és a területi állam egyaránt az antikvitásból sarjadt, hogy aztán a középkor politikai gyakorlatát képezze. E kettő Rómában egyesült, amely a birodalmi főszerep elvesztése után a keresztény egyetemesség központjaként őrizte meg univerzális

FRECH OTTÓ:
A HÉT VEZÉR – TÖHÖTÖM.
(1998) BUDAPEST.
FOTÓ: HÁRSCH FERENC

„A türkök hét törzsből állottak, de sem saját, sem idegen fejedelem felettük soha nem volt, hanem valamiféle vajdák voltak közöttük, akik közül az első vajda volt az előbb említett Levedi. Együtt laktak a kazárokkal három esztendeig, s minden háborújukban együtt harcoltak a kazárokkal. Kazária fejedelme, a kagan vitézségükért és szövetségükért nemes kazár nőt adott feleségül a türkök első vajdájának, akit Levedinek neveztek, vitézségének nagy híre és nemzetsége fénye miatt, hogy tőle gyermeket szüljön, de a sors úgy akarta, hogy az a Levedi nem nemzett azzal a kazár nővel gyermeket.”

„Kazária fejedelme üzenetet küldött a türköknek, hogy küldjék el hozzájuk első vajdájukat, Levedit. Levedi tehát megérkezvén Kazária kagánjához, tudakolta, hogy mi okból hívatta őt magához. A kagán azt mondta neki, hogy: »Azért hívatunk, hogy mivel nemes származású, értelmes és vitéz vagy és a türkök közt az első, nemzeted fejedelmévé emeljünk, és engedelmeskedj a mi szavunknak és parancsunknak.« Ő pedig, válaszolva a kagánnak, azt mondta, hogy: »Nagyra veszem irántam való hajlandóságodat és jóindulatodat, és illő köszönetemet nyilvánítom neked, minthogy azonban nincs elég erőm ehhez a tisztséghez, nem fogadhatok szót neked, azonban van rajtam kívül egy másik vajda, akit Álmosnak neveznek, akinek fia is van, név szerint Árpád; ezek közül akár az az Álmos, akár a fia Árpád legyen inkább fejedelem, aki rendelkezésedre áll.« Megtetszett annak a kagánnak ez a beszéd, és embereit vele adván, a türkökhöz küldte őket, és ezek megbeszélték ezt a türkökkel, a türkök pedig jobbnak tartották, hogy Árpád legyen a fejedelem, mintsem atyja, Álmos, minthogy tekintélyesebb volt, egyaránt nagyra becsülték bölcsességéért, megfontoltságáért, valamint vitézségéért, s rátermett volt erre a tisztségre. Így a kazárok szokása és törvénye szerint pajzsra emelvén fejedelmmé tették. Ez előtt az Árpád előtt a türköknek más fejedelmük sohasem volt, s ettől fogva mindmáig az ő nemzetségből lesz Turkia fejedelme.” *Magyarok és kazárok kapcsolata A birodalom kormányzásáról című műben, 950 körül*

FRECH OTTÓ:
A HÉT VEZÉR – TAS.
(1998) BUDAPEST.
FOTÓ: HÁRSCH FERENC

jelentőségét, és vált előbb a frank, később a német császárszeme forrásává. Sőt a római államiság nem csupán fel-felújított szellemi hagyaték formájában élt tovább, hanem a késő antikvitástól a késő középkorig folyamatosan működött egy római állam: Bizánc. Mindezek mellett Európa közepén a népvándorlás korában olyan államok is létrejöttek, amelyek kialakulásában a római örökség semmilyen szerephez nem jutott. Walter Pohl a Kárpát-medence három sztyeppei birodalmát foglalta a „nem római” világ rendszerébe: a hun, az avar és a 10. századi magyar uralmat. Ezek a sztyeppebirodalmak, sztyeppeállamok a Róma utáni kormányzati modell alternatíváját nyújtották: a kora középkor „nem római” államiságát alkották.

„A magyarok bátor és hadi vállalkozásokban félelmetes népe a szkítáktól ered, amelyet a saját nyelvükön Dentümogyernek hívnak. Földjük olyannyira megtelt az ott született népek sokaságával, hogy az sem táplálni, sem befogadni nem tudta őket. Ezért a hét fejedelmi személy, akiket a mai napig hétmagyarnak hívnak, nem túrva tovább a hely szűkét, tanácsot tartott, hogy szülőföldjüket elhagyva olyan területet foglaljanak el, amelyet benépesíthetnek, s ehhez a fegyveres harctól se riadnak vissza. Választásuk Pannónia földjére esett, amelyről az a hír járta, hogy annak az Attila királynak a földje, akitől Álmos fejedelem, Árpád apja származott. Akkor a hét fejedelmi személy közös és végérvényes döntésre jutott, miszerint a megkezdett utat csak úgy tudják véghezvinni, ha fejedelmet és parancsolót választanak... Akkor egyhangúan így szóltak Álmos fejedelemhez: »A mai naptól fogva téged választunk meg fejedelmünkké és parancsolónkká. Ahová a sors elvezet téged, oda mi is követünk.« Akkor az említett férfiúk megerősítették Álmos fejedelemnek tett esküjüket: pogány módra vérüket egy edénybe csorgatták. Bár pogányok voltak, közösen tett hűségesküjüket halálukig megtartották a következők szerint. Az eskü első pontja úgy hangzott, hogy maguk és utódaik fejedelme mindenkor Álmos nemzetségéből származzék. Az eskü második pontja úgy szólt, hogy a közös vállalkozások során szerzett javakból mindegyikük részesedhessen. Az eskü harmadik pontja szerint a fejedelmi személyek és fiaik a fejedelmi tanácsnak és az országos méltóságoknak mindig részesei maradjanak, hiszen Álmost szabad akaratukból választották meg uruknak. Az eskü negyedik pontja úgy szólt, hogy ha utódai közül bárki hűtlennek bizonyulna a fejedelmi személyhez és ellentétet szítana a fejedelem és rokonai között, a vétkesnek éppúgy vére ontásék, miként ők is vérükkel erősítették meg Álmos fejedelemnek tett esküjüket. Az eskü ötödik pontja szerint, ha valaki Álmos fejedelem és a többi fejedelmi személy közül meg akarná szegni az eskü rendelkezéseit, sújtsa örök átok.” *Anonymus a magyar állam létrejöttéről, 13. század eleje*

Magyar államalapítás a 9. században

A kútfőkből kibontakozó kép alapján a magyarok a 9. század közepe óta élnek állami keretek között. A kezdetekről két elbeszélés tudósít, a régi szállásterületek kapcsán megismert *De administrando imperio* és Anonymus *Gesta Hungarorum*.

A bizánci forrás a magyar–kazár kapcsolatokról két különböző történetet ismertet, melyek között súlyos ellentét feszül: előbb egy független, arisztokratikus irányítású előállam képe rajzolódik ki, a Kazár Kaganátus egyenrangú fegyvertársa; utóbb egy kazár ihletésű monarchia. Ám ez a történet nem állja ki a forráskritika próbáját, több képtelenség terheli. A kagán ötlete kimerül abban, hogy létre kellene hozni egy „bábállamot”, de a cselekvő fél az alávetésre kijelölt nép, amelyik apa és fia közül a tekintélyesebb (!) fiút választja első fejedelemmé! A császár munkatársai valószínűleg egy korábbi fejezetből vett államszervezési modellt hasznosítottak újra, amelyben

A VÉRSZERZŐDÉS HELL MIKSA TABULA GEOGRAPHICA HUNGARIAE VETERIS CÍMŰ TÉRKÉPÉN (1772).

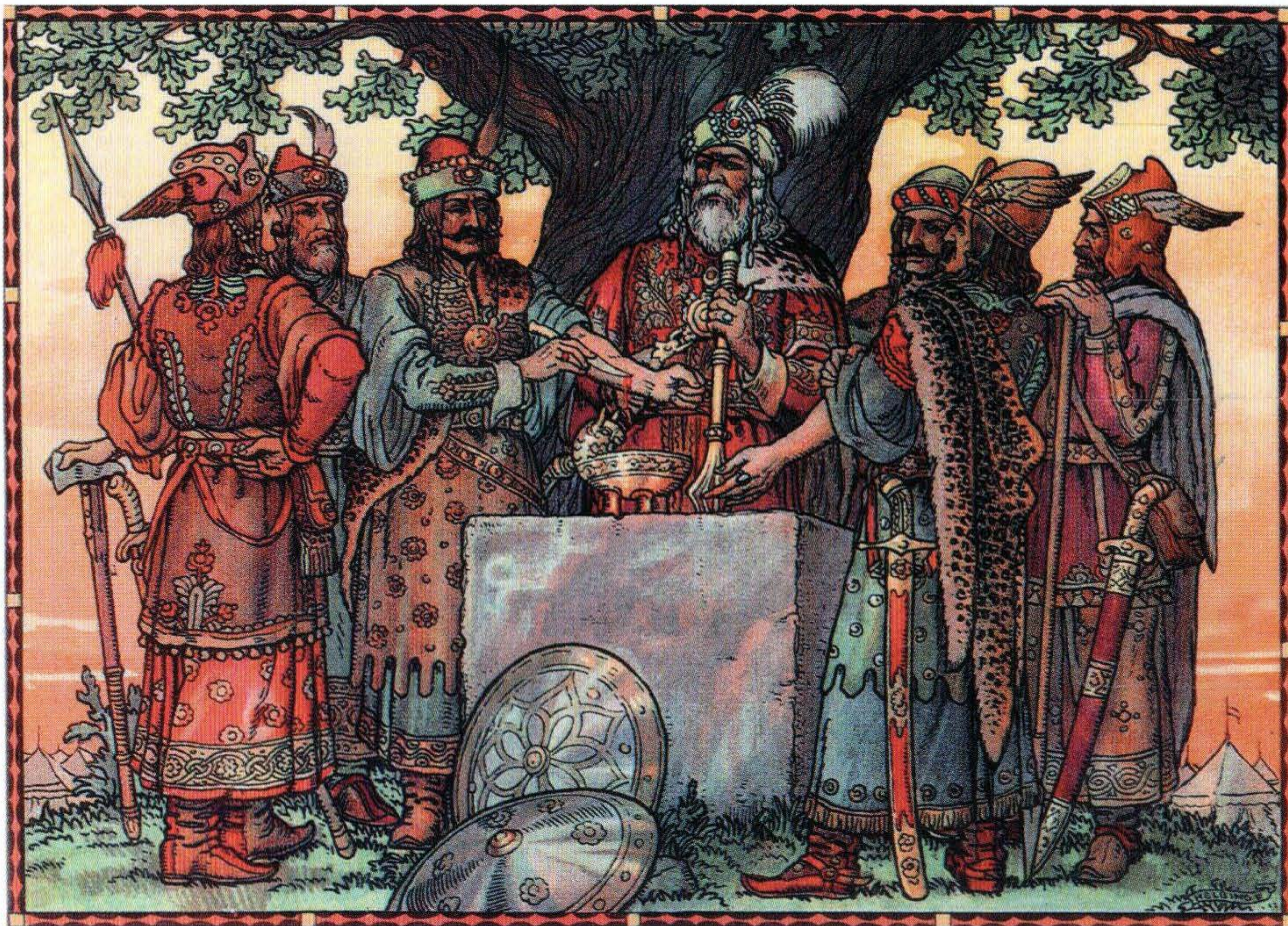

a dalmáciai népek „sietnek” ismét bizánci alattvalókká válni, Biborbanszületett Konstantin nagyapja, I. Baszileiosz (867–886) uralkodása idején. Vagyis itt a valódi történelem helyett egy toposz olvasható. Úgy lehet, hogy a munka összeállítói, noha két időszak eltérő viszonyairól tudtak, de az átmenet folyamatáról nem, ezért húzták rá a magyar esetet a dalmát modell kaptafájára. Ilyenformán még az sem bizonyos, hogy Levedi és Álmos kortársak voltak. Ennek gyanúja már

„Ügyek fia Előd Eunodbilia lánytól Szkítiában fiút nemzett, akit Álmosnak neveztek ama esemény miatt, mert anyjának, amikor az várandós volt, álmában egy madár, mintegy ölyv formájú, hozzá jövén feltárta, hogy méhéből folyam indul, és nem az ő földjén fog sokasodni. Ez pedig azért volt, mert az ő ágyékából dicsőséges királyok származnak. És mivel a sompnium a mi nyelvünkön álmom, és az ő eredete álomtól jövendöltetett, ennél fogva Álmosnak nevezték el, aki Előd, aki Ügyek, aki Ed, aki Csaba, aki Attila [fia volt]...” *A turulmonda a Képes Krónikában, 1360 körül*

SZÉKELY BERTALAN:
VÉRSZERZŐDÉS
(1895–1897).
FRESKÓ A KECSKEMÉTI
VÁSROSHÁZA
DÍSZTERMÉBEN.

HELBING FERENC: VÉRSZERZŐDÉS.

Turulmonda turul nélkül?

Az Álmos jövőjét kinyilatkoztató látomásról a mondaváltozatok csak annyit árulnak el, hogy sólyom vagy inkább ölyv alakjában (*forma asturis*), vagyis ragadozó madár képében jelent meg. A *turul* nevet viszont egyedül Kézai Simon hagyta ránk, akinek gestájából hiányzik maga a monda! A szót ugyanakkor háromszor is felvette írásművébe, méghozzá a mondáéhoz hasonló eredetjelölő szerepkörben. Először Attila hun király pajzsáról állítja, hogy egy madár látható rajta, amit magyarul turulnak hívnak, majd Árpádról és dédunokájáról, Gézáról jegyzi meg azt, hogy a Turul nemzetségből származnak. Nem hihető tehát, hogy Kézai éppen Álmos révén ne ismerte volna a turult. Az ellentmondás feloldható azzal, hogy Kézai gestája nem maradt ránk teljes terjedelmében, csupán kivonatos másolat formájában. Ezért járunk el mégis helyesen, ha turulmondaként tartjuk számon Álmos mitikus eredettörténetét.

Sz. Gy.

Emese vagy Eunodbilia „leány”?

LÁSZLÓ GYULA: EMESE ÁLMA (RÉSZLET).

VÁNCSA ILDIKÓ: EMESE ÁLMA.

A turulmondát Anonymus kissé másként adja elő. Béla király Névtelen Jegyzője egyfelől Ügyeket, s nem Elődöt jelöli meg Álmos apjaként; másfelől anyjaként egy Emesu nevű nőt említ, aki egy bizonyos Eunedubelianus vezér leánya volt. A kutatásban eltérő nézetek láttak napvilágot arról, hogy melyik mondaváltozat az ősbib, kik lehettek valójában Álmos szülei, és nevük honnan eredhet. A köztudatban Anonymus előadása terjedt el, így az ő nyomán Álmos anyja Emese néven ismeretes. Ám ennek ellentmond az a tény, hogy ilyesfajta neveket (Emes, Emus, Emse) az Árpád-korban csak férfiak viseltek. Ugyancsak nem adatolható az 'anyakoca' értelmű emse szóval való rokonítása. Legvalószínűbbnek egy új értelmezés tűnik, amelynek lényege, hogy a krónikák őrizték meg a monda ősi változatát. Itt Eunodbilia (Ünődbeli?) volt az álomlátó/révülő anya neve. Talán ezt értette félre Anonymus, amikor a 'révülés' jelentésű émés szóból hozta létre Emesu nevét, majd a funkcióját vesztett Eunodbiliából megalkotta Eunedubelianus vezért, és az így előállt alakot megtette Emesu apjának. Sz. Gy.

korábban is felötlött: Deér József a 8. század, míg Dümmerth Dezső a 7. század szereplőjének gondolta Levedit. A ténylegesen 9. századi Álmoshoz a hazai hagyomány vezet közelebb.

Anonymus előadását kétségtelenül a lovagkor szelleme hatja át, de a tartalmi elemek hitelesek. A vérszerződéssel megpecsételt

szövetség az ókortól fogva ismert sztyepei szokás: Hérodotosz például a szkítákról jegyzi ezt fel.

További kútfők – Albericus ciszterci szerzetes világkrónikája vagy a *Zágrábi Krónika* – kifejezetten Álmos fejedelmi elsőségét hangsúlyozzák. A magyar sztyepeállamban az uralkodói hatalom legitimitációját a turulmonda biztosította, Álmos nagyra hivatottságának mitikus megjelenítése. Ez a pogány hagyományelem olyan erősen tartotta magát, hogy keresztény klerikusaink rendre felvették műveikbe (némileg másként Anonymusnál szintén olvasható). Tették ezt akkor is, amikor az Álmostól eredt dinasztiának már a „szent királyok nemzetsége” titulus adott új legitimitációt!

Jóllehet Béla király Névtelen Jegyzője a turulmonda egyes elemeit bizonytalanul értelmezte, de az első magyar uralkodó kilétét tekintve igaza van, ráadásul az etelközi sztyepeállam kezdeteit is hihetőbben adja elő, mint a bizánci változat. Több forrásban is megcsillannak a magyar hatalom emelkedésének jelei; és ez az erősödés a Kazár Kaganátus rovására ment végbe. A 10. század első felében élt Ibn Ruszta a kazárok megszorítottóságát érzékelteti: „Azt mondják, hogy a kazárok régebben körülsáncolták magukat a magyarok és az országukkal szomszédos más népek ellen.” Az arab földrajzi író szavait maga *A birodalom kormányzásáról* támogatja meg, amint arról tudósít, hogy Theophilosz bizánci császár (829–842) a kazár kagán kérésére felépíttette Sarkel erődjét. A kazárok ráadásul nem tudták megakadályozni kabar lázadóik elpártolását, márpedig a legyőzöttek is jelentős harcértékű kabarok eztán a magyarok sorait erősítették.

Anonymus 819-re helyezte Álmos születését. Akárhonnan vette is ezt a dátumot, az nagyságrendileg helyes, mert 895-ből Álmosnak hadvezérünokájáról, Árpád fia Leventéről van hírünk. Ezáltal megkapjuk a magyar monarchia hozzávetőleges keletkezési

FRECH OTTÓ:
A HÉT VEZÉR – ÁLDOZATI
CSÉSZE. (1998) BUDAPEST.
FOTÓ: HARSCH FERENC

FRECH OTTÓ–
NAGY GÉZA–STEINBACH
SÁNDOR: HÉT VEZÉR
SZOBORPARK – ÁLMOS.
(2006) CSICSÓ.
FOTÓ: NAGY AMÁLIA

idejét, a 9. század derekát, amikor Álmos tetterős férfiként alkalmassá vált arra, hogy egy nép „fejedelme és parancsolója” legyen. Ettől fogva az etelközi magyarság állami keretek között élt: olyan katonai monarchikus rendben, amely által elérte politikai céljait. A hatalomközpontosítás és a hatékonyság összefüggését Bíborbanszületett Konstantin apja, VI. (Bölcs) Leó császár (886–912) így fogalmazta meg: „A skytha népeknek tehát, mondhatni, egyforma életmódjuk és szervezetük van: sok fő alatt állnak, és a közügyekben nemtörődömök; általában nomád életet élnek. Csupán a bolgárok és kívülük még a türkök [magyarok] népe fordít gondot az egyöntetű hadirendre. Így a többi skytha népnél nagyobb erővel vívják a közelharcokat, és egy főnek az uralma alatt állnak.”

Nem tudjuk, hogy a korai magyarok milyen kifejezéseket használtak állami életük megnevezésekor. Akad azonban két külföldi, egymástól független adatunk a királyság előtti magyar állam megnevezéséhez. A *birodalom kormányzásáról* szerzője Árpádot „Turkia [Magyarország] nagyfejedelme (*meqas Tourkias arkhon*)” címmel illeti. Fél évszázadra rá Querfurti Brúnó egy levélről szólt akképp, hogy azt Gézához, „a magyarok nagyfejedelméhez (*ad Ungarorum seniore m magnum*)” intézték. Mivel Árpádot és dédunokáját, Gézát egyaránt a ’nagyfejedelem’ jelentésű titulussal ruházta fel egy-egy külföldi forrás, ezért nem túlzás, ha az általuk vezetett államot Magyar Nagyfejedelemség néven tartjuk számon.

Hadviselő állam – mozgásban

Minden államtól elvárható egy meghatározott terület népe feletti tartós uralom. A Magyar Nagyfejedelemség azonban nem sokáig állt fenn Etelközben, mert a 9. század vége felé a Kárpát-medencébe költözött. Erősen elgondolkodtató, hogy Álmos 840–850-es évektől számítandó nagyfejedelemségét mily hamar követte a magyarok feltűnése Nyugat-Európában. Hinkmar reimsi érsek 862-hez egy *Ungri* nevezetű ellenség hadjáratát jegyzi fel, amely a Keleti Frank Királyságot sújtotta. (Lásd a 181. oldalon!) Álmos egyeduralma tehát szembeszökően új, határozott külpolitikai irányt hozott. Megint csak Anonymusnak lesz igaza; a Magyar Nagyfejedelemség

rendeltetésénél fogva is azért jött létre, hogy eredeti területéről elköltözzék.

A honfoglalás idejét 895-ben szokás meghatározni, ám az újabb megfigyelések alapján korábban kezdődő, hosszas folyamattal érdemes számolnunk. Amint 862, úgy 881 kapcsán is felvetül a kérdés: honnan vonultak fel és hová vonultak vissza a Keleti Frank Királyságban hadat viselő magyarok? (*A hadjáratokról lásd a 181. oldalon írottakat!*) Még a Kárpátokon kívülről, vagy már egy Kárpát-medencén belüli szállásról? Ez utóbbi eshetőség talán valószínűbb, hiszen így közelebbről tudták követni a politikai és katonai fejleményeket, amelyek alapján a beavatkozásokról döntöttek. Elképzelhető, hogy a honfoglalásnak nem kezdeti, hanem végső dátuma lehetett 895. Mindenesetre a Magyar Nagyfejedelemség a Kárpát-medencébe költözése után több mint egy évszázadig képviselte a kora középkori államiság „nem római” típusú alternatíváját; ennyiben jutott érvényre a tartós területbirtoklás kívánalma.

Maga a szállásváltás is maradéktalanul kimeríti az állammal szemben támasztott elvi követelményeket, hiszen véghezvitele komoly szervezőmunkát igényelt, a későbbi évek aktív külpolitikája – a nyugat-európai és a balkáni hadi vállalkozások sora – pedig szintén a honfoglaló magyar állam erejét mutatja.

Talán meglepő, hogy Álmos szerepét emeltük ki, jóllehet a köztudatban Árpád a honfoglalás hőse, az ő szobrai állnak szerte az országban, s róla nevezték el a történészek – utólagosan! – első dinasztiánkat, az Árpád-házat. Mindennek az az oka, hogy az ősi magyar íráshagyomány egyöntetűen vallja: a Kárpát-medencébe Álmos vezette be magyarjait, csupán a hatalomátadás helyéről és módjáról olvashatunk mást és mást. Anonymus úgy tartja, hogy Álmos Ung vára alatt mondott le fia javára, a *Képes Krónika* egy archaikus híradása szerint Álmost Erdélyben megölték, nem mehetett be ugyanis Pannóniába. Álmos történelmi jelentősége tehát vitán felüli: egyszerre volt az első magyar állam megalapítója és a honfoglalást levezérlő nagyfejedelem. Fia, a 907-ben elhunyt Árpád megszilárdította apja életművét: a Magyar Nagyfejedelemség közép-európai berendezkedését.

Míg magyar *nép* kialakulása a régmúlt homályába vész, térben is több százból fonódott össze, addig a magyar államiság a 9. század

FRECH OTTÓ –
NAGY GÉZA–STEINBACH
SÁNDOR: HÉT VEZÉR
SZOBORPARK – OND.
(2006) CSICSÓ.
FOTÓ: NAGY AMÁLIA.

FRECH OTTÓ-
NAGY GÉZA-STEINBACH
SÁNDOR: HÉT VEZÉR
SZOBORPARK – ELŐD.
(2006) CSICSÓ.
FOTÓ: NAGY AMÁLIA

derekán belső kezdeményezésre alakult meg az Etelköz nevű kelet-európai térségben. Csakhogy a nép nem magától szerveződött állammá, hanem egy harmadik tényező, egy *dinasztia* szervezett sztyeppeállamot az önálló identitással és eredeti őshagyománnyal rendelkező magyar etnikum egy részéből, valamint az általa integrált kabar és „avar” közösségekből. A Közép-Európában megtelepedt Magyar Nagyfejedelemség több mint egy évszázadon keresztül képviselte sikeres nagyhatalomként a kora középkori államiság „nem római” eredetű megvalósulását.